

Universitat
de les Illes Balears

TREBALL DE FI DE GRAU

APROXIMACIÓ A LA POSTURA DE LES DONES BENEFICIÀRIES DE PROJECTES DE COOPERACIÓ A LLATINOAMÈRICA. DEBAT ENTRE EL GÈNERE EN DESENVOLUPAMENT I LA COOPERACIÓ FEMINISTA

Isabel Maria Sureda Barceló

Grau de: Treball Social

Facultat de: Filosofia i Lletres

Any acadèmic 2020-21

**APROXIMACIÓ A LA POSTURA DE LES DONES
BENEFICIÀRIES DE PROJECTES DE
COOPERACIÓ A LLATINOAMÈRICA.
DEBAT ENTRE EL GÈNERE EN
DESENVOLUPAMENT I LA COOPERACIÓ
FEMNISTA**

Isabel Maria Sureda Barceló

Treball de Fi de Grau

Facultat de: Filosofia i Lletres

Universitat de les Illes Balears

Any acadèmic 2020-21

Paraules clau del treball:

Dona en desenvolupament, gènere en desenvolupament (GED), cooperació internacional, cooperació feminista, dones llatinoamericanes.

Nom del tutor / la tutora del treball: Miquel Àngel Oliver

Autoritzo la Universitat a incloure aquest treball en el repositori institucional per consultar-lo en accés obert i difondre'l en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació

Autor/a		Tutor/a	
Sí	No	Sí	No
☒	☐	☐	☐

Resum

Aquesta investigació s'aproxima a la realitat de les dones llatinoamericanes beneficiàries de cooperació internacional, intentant conèixer quina és la seva postura i comparar la seva situació envers els homes per definir si existeix desigualtat entre ells en aquest àmbit o no. Per això, és important tenir en consideració els diferents enfocaments que existeixen sobre cooperació internacional i comprendre la seva evolució: dona en desenvolupament, gènere en desenvolupament i la recent visió de cooperació feminista. Aquests conceptes prenen forma amb la proposta de l'Agenda 2030 i el seu objectiu d'aconseguir la igualtat entre els gèneres i empoderar totes les dones i nines. Per poder fer realitat aquesta investigació s'ha examinat diferent documentació sobre la temàtica i s'han entrevistat a 3 professionals amb contacte amb aquest col·lectiu per tal d'apropar-nos millor a la realitat. Els resultats confirmen, entre d'altres aspectes, que les dones llatinoamericanes pateixen dificultats d'accés als projectes de cooperació per la condició de ser dones.

Paraules clau: Dona en desenvolupament, gènere en desenvolupament (GED), cooperació internacional, cooperació feminista, dones llatinoamericanes.

Abstract

This investigation is close to the reality of Latin American women benefiting from international cooperation, trying to know if exists inequality and comparing the severe situation between the men and them. However, it is important to take into consideration the different approaches that exist on international cooperation and understand how it has evolved: woman in development, gender in development and recent vision of feminist cooperation. These concepts take shape with the proposal of the 2030 Agenda and their objective of achieving equality between the genders and empowering all the women and children. In order to make it true, this research has examined different documentation on the subject and they have interviewed 3 professionals who works with international cooperation for such a way to better approve reality. The results confirm, among other aspects, that Latin American women have a difficult access to cooperation projects on the condition of being women.

Key words: Women in development, gender in development (GED), international cooperation, feminist cooperation, Latin American women.

ÍNDIX

1. JUSTIFICACIÓ I OBJECTIUS DE LA INVESTIGACIÓ	2
2. MARC TEÒRIC	2
2.1 Dona en desenvolupament i gènere en desenvolupament	2
2.2 Perspectiva de Gènere a la cooperació internacional i cooperació feminista.	4
2.3 Marc legislatiu espanyol – Agenda 2030	4
3. ESTAT DE LA QÜESTIO I HIPÒTESIS	5
4. METODOLOGIA	6
5. RESULTATS INVESTIGACIÓ	7
6. CONCLUSIONS	11
7. BIBLIOGRAFIA	13
8. ANNEXOS	14
8.1 Entrevista 1	14
8.2 Entrevista 2	20
8.3 Entrevista 3 - Reflexió	22

1. JUSTIFICACIÓ I OBJECTIUS DE LA INVESTIGACIÓ

L'elecció del tema escollit va sorgir arran de la meua experiència de pràctiques com a alumna de Treball Social a El Salvador a través d'una beca l'any 2011, formant part d'un projecte de cooperació internacional. Tot i que durant la meua estada allà no vaig tenir l'oportunitat de ser particip dels projectes dirigits a dones, sempre m'ha preocupat la desigualtat de gènere que patim les dones, concretament la desigualtat que pateixen les dones llatinoamericanes i, a més a més, vaig poder viure de primera mà més d'una situació que ho demostrava i que sempre romandran a la meua memòria.

A dia d'avui existeixen moltíssims projectes adreçats únicament a dones, em preocupa la possibilitat de què segueixin patint discriminació com a beneficiàries d'aquests projectes. És a dir, estan en possessió dels mateixos drets que els homes a l'hora de participar o ser beneficiàries d'aquests plans? Existeix una àmplia gama de projectes destinats a elles, o hi ha més projectes dirigits als homes?

Amb aquesta investigació es pretén aproximar-se a la realitat que viuen les dones com a beneficiàries de projectes de cooperació internacional a Llatinoamèrica, analitzar si existeix desigualtat a l'hora d'accedir-hi, conèixer els factors que influeixen a que la situació sigui així i, finalment, poder refusar o confirmar les meves hipòtesis.

2. MARC TEÒRIC

2.1. Dona en desenvolupament i gènere en desenvolupament

Dos conceptes bàsics dins l'àmbit de la cooperació internacional enfocada a les dones són, tal i com menciona Murguialday: dona en desenvolupament i gènere en desenvolupament.

El primer, defineix que el problema és de les dones i són elles les que han de fer un canvi per millorar la situació. A més a més, s'entén que la problemàtica ve de l'exclusió de les dones a la societat i, com a solució, es proposa la possibilitat de integrar al món femení dins la societat i el seu funcionament; només es centra en la situació de les dones o nines dins la ciutadania.

El segon concepte, en contrast, cerca el desenvolupament per igual d'homes i dones i es centra en les relacions coetànies entre ells. I, al contrari del concepte de dona en desenvolupament. El gènere en desenvolupament procura aconseguir l'empoderament de les dones i també la transició de totes les situacions i relacions de desigualtat (Murguialday, 1999; Tomàs, Franco i Bastardes, 2005).

Cal tenir en compte que el concepte de dona en desenvolupament es va desenvolupar dins els anys 70 i 80, i va ser quan va implicar una influència dins les polítiques, programes i projectes que es varen desenvolupar durant aquesta època. D'aquesta manera, es va analitzar la postura actual de les dones, arribant a la conclusió de que les dones ja hi eren presents dins el desenvolupament de la societat, però només amb paper reproductiu i, per això, es va començar a integrar a la dona dins l'àmbit productiu per a que guanyés força dins la societat i no només fos una intermediària del benestar familiar, tot i ser tan important com altres aspectes.

Tot i que aquesta visió va suposar un abans i un després, va rebre moltes crítiques ja que les experiències de les dones posaven de manifest que la seva postura no havia estat ben parada, ni a nivell de desenvolupament ni a escala dels Drets Humans. Les manifestacions es varen fer notar encapçalades per grups feministes que reclamaven un reconeixement legal a favor de les dones dins la societat. D'aquesta manera, va ser al 85 quan es va començar a parlar del nou concepte de gènere en desenvolupament prenent que la situació de dona subordinada pel seu home o marit canviï i, en conseqüència, millori el seu desenvolupament i paper dins la societat (Tamayo et al., 2003).

Per altra banda, aquesta visió feminista i inclusiva de la dona com a centre de les polítiques socials fou possible després de la IV Conferència Mundial sobre la Dona de Beijing, al 1995. Així, s'apuntava que tots els països que volguessin arribar a uns estàndards de qualitat de vida i desenvolupament pels seus habitants havien d'implementar accions que duguessin a l'empoderament de la dona per poder contribuir de forma plena en el desenvolupament de la comunitat (Sánchez Hidalgo et al., 2018; ONU, 1995).

2.2.Perspectiva de Gènere a la cooperació internacional i cooperació feminista.

Fins ben entrat al 2021, la perspectiva de gènere que predominava a la cooperació internacional presentava un enfocament de Gènere en Desenvolupament (GED), però a partir d'aquest any, s'ha anat integrant un altra concepte o enfocament denominat cooperació feminista.

A diferència de la visió del GED, la cooperació feminista, com defineix la Coordinadora d'Organitzacions per el Desenvolupament, dona el poder a les dones del Sud, perquè siguin elles qui decideixin quines són les seves prioritats. Cal tenir en compte la seva opinió i la seva percepció de la realitat per tal de poder definir millor objectius dels projectes de cooperació internacional destinats a millorar la seva qualitat de vida i a augmentar el seu empoderament (Coordinadora, 2021).

2.3.Marc legislatiu espanyol – Agenda 2030

L'Agenda 2030, així com explica Moran, proposa diferents objectius de desenvolupament sostenible entre els quals destaca l'objectiu 5 d'igualtat de gènere: "Aconseguir la igualtat entre els gèneres i empoderar a totes les dones i nines".

Així, a través d'aquest objectiu es cerca arribar a una societat on no existeixen les diferències entre el món masculí i femení pel simple fet de néixer sent una nina. Tot i que s'han aconseguit varies millores, com augmentar l'escolarització de les nines o disminuir les situacions d'enllaços matrimonials precoços, segueixen existint moltes traves per arribar als objectius proposats. Algunes d'elles són les lleis, que segueixen deixant a les dones en segon pla, o la poca representació femenina que segueix existint en càrrecs d'alt nivell de responsabilitat (polítics, grans empresaris...).

No podem oblidar tampoc la proporció de nines i dones que afirmen haver patit algun tipus d'abús sexual o físic perpretat per la seva parella: 1 de cada 5 nina o dona d'entre 15 i 49

anys ho afirma, representant un 19% de la població femenina d'aquesta edat. Tot i això, encara hi ha 49 països que no regulen la protecció a dones víctimes de violència.

Per altra banda, és important tenir constància de les conseqüències que ha suposat la pandèmia del Covid-19, deixant la situació de les dones més invisibilitzada i patint i agreujant encara més la seva postura a tots els nivells: salut, seguretat, economia... (Naciones Unidas, 2021).

3. ESTAT DE LA QÜESTIO I HIPÒTESIS

Les hipòtesis plantejades són les següents:

- Existeix desigualtat de gènere en la cooperació internacional.

Tot i que hi ha molts de projectes destinats a dones, no arriben de la mateixa forma i amb la mateixa magnitud que els que van dirigits a la població en general o a altres sectors de la població, com poden ser joves o comunitats rurals. A més a més, si no són projectes exclusius dirigits a l'empoderament de les dones o adreçat únicament a dones, poden beneficiar-se elles d'aquests?

- Les dones beneficiàries de projectes de cooperació internacional de Llatinoamèrica no tenen igualtat d'accés envers els homes.

Relacionat amb la primera hipòtesis, és important esbrinar si les dones tenen igualtat de condicions a l'hora d'accedir als diferents projectes de cooperació internacional que van destinats a elles.

Existeix la mateixa oferta per dones que per homes?

Tenen capacitat de decisió per poder escollir si volen ser beneficiàries d'aquests projectes o presenten limitacions per fer-ho?

- L'enfocament de gènere en desenvolupament (GED) no té un impacte suficient per a la població femenina de Llatinoamèrica beneficiària de projectes de cooperació internacional.

Aquesta hipòtesis posa en dubte l'impacte dels projectes de cooperació que van destinats a dones llatinoamericanes. És una visió que va dirigida realment a l'empoderament de les dones del sud? Té en compte les prioritats de les dones beneficiàries de la cooperació internacional?

4. METODOLOGIA

La metodologia emprada per realitzar la investigació ha oscil·lat entre la revisió bibliogràfica i les entrevistes semi-estructurades.

En primer lloc, la revisió bibliogràfica ha estat possible través de documents de bases de dades i de llibres del Centre de Documentació de la Universitat; així, m'ha permès aproximar-me a la realitat de la temàtica investigada i conèixer la informació que hi ha disponible sobre ella. A més a més, ha estat de gran ajuda poder consultar fonts web per poder accedir a informació més actualitzada sobre les noves tendències de cooperació internacional i la nova visió de cooperació feminista que s'està proposant. Una vegada seleccionada la informació útil, he realitzat una triadella més concreta per perfilar-la i ordenar-la segons la importància de la mateixa.

Per altra banda, i per tal de contrastar la informació, m'he posat en contacte amb diferents professionals que treballen en l'àmbit de la cooperació internacional per poder apropar-me a la realitat, si bé és cert que m'ha resultat complicat, alguns no han respost a la meua demanda o m'han derivat a altres professionals. En qualsevol cas, he pogut parlar amb 3 professionals diferents: en primer lloc, amb una treballadora del Fons Mallorquí de Cooperació, després, amb una tècnica de l'Oficina de Cooperació Al Desenvolupament i Sostenibilitat de la Universitat de les Illes Balears i, finalment, amb una treballadora social de El Salvador que treballa amb col·lectius de dones de zones rurals que són beneficiàries de projectes de cooperació internacional. En els dos primers casos, s'ha tractat d'entrevistes semi-estructurades amb preguntes molt concretes, breus i concises sobre la temàtica; en el tercer cas, he exposat la temàtica a investigar a la professional i ha estat ella qui m'ha fet una valoració personal de forma lliure sobre la situació i la seva percepció del moment.

5. RESULTATS INVESTIGACIÓ

Hem de partir de la base de que existeix una bretxa molt notòria entre els homes i les dones, especialment, quan observem el nombre de dones analfabetes i el nivell de nines no escolaritzades, la qual cosa s'enllaça a alts nivells de pobresa, seient les dones les més malparades de la societat. Tot i ser les que més treballen de la societat, els homes obtenen millor resultats: doblers en propietat, terres... Aquesta diferenciació entre homes i dones és resultat del sistema patriarcal de la societat en que vivim, ja que afecta a tots els àmbits del dia a dia: econòmic, laboral, cultural, sanitari, social...(Caínzos, 2010). En relació a aquest aspecte: “si hi ha res pitjor que ser pobre, és ser una dona pobre (Torras, 1996). Des de fa molt de temps les dones patim una subordinació i discriminació enfront els homes, adoptant rols i responsabilitats que no permeten tenir el mateix nivell de presa de decisions i drets que els homes (Tamayo et al., 2003). Amb això, s’ha volgut indicar que la pobresa s’incrementa i aguditza per la condició femenina.” També és de rellevant importància tenir en compte que si aquests aspectes condicionen a les dones del món occidental, encara es veuran més perjudicades les del Tercer Món amb el plus de ser dones: ser dona en el Tercer Món és un factor de risc (Martínez, 2001). A més a més, no hem d’oblidar que no només són les dones qui pateixen aquesta pobresa, sinó que les nines també són víctimes d’aquesta feminització de la pobresa, pel simple fet de néixer nines (Cerro, 2001).

Altres aspectes que cal tenir en compte relacionats amb la feminització de la pobresa són el menor nivell d’estudis de les dones cap de llar, el major grau d’analfabetisme de les dones envers els homes. Això provoca una diferència notable d’avantatges o desavantatges dins el món laboral, deixant la postura de la dona en llocs de feina minoristes i informals, amb conseqüència, òbviament, de salaris més precaris i escassos (Menéndez Monzonís et al., 2018).

Per posar fil a l’agulla i tractar aquesta bretxa per poder reduir-la s’han anat realitzant diverses accions, com per exemple la multiplicació per vuit del pressupost en matèria de gènere en desenvolupament, passant a ser de 14 milions al 2004 a 126,6 milions en 2007. A més a més, segons la defensa del Pla Director de 2005 de l’augment de l’autonomia de les dones com a una prioritat, també s’ha vist augmentat de forma considerable l’import i els recursos que han anat destinats a la igualtat de gènere d’Amèrica Llatina (PACI, 2007).

A part, al llarg dels anys s'ha anat evolucionant i canviant la visió de gènere en la cooperació internacional, passant pel concepte de dona en desenvolupament a gènere en desenvolupament (Martínez, 2001; Caínzos, 2010; Murguialday, 1999). A més a més, aquest canvi de perspectiva és degut, en gran part, a la poca repercussió i conseqüències positives que han tingut els projectes amb visió de dona en desenvolupament dins la societat; això feia necessari un canvi de visió per poder obtenir millors resultats. En moltes ocasions, els projectes de cooperació internacional dirigits a dones llatinoamericanes anaven encaminats a activitats concretes per dones, per treballar el seu empoderament i millorar les seves mancances, però sense anar a investigar l'arrel del problema i a treballar-ho per a que no torni a florir (Tamayo et al., 2003).

Tal i com mencionen les professionals de les entrevistes 1 i 2 de l'annex (E1 i E2), per fer un canvi de visió de gènere a la cooperació internacional és imprescindible escoltar les veus de les dones beneficiàries dels projectes de cooperació internacional, aspecte que ens duu al plantejament de cooperació feminista, com ressalta la tècnica de l'entrevista 3 (E3). D'aquesta manera, es fa necessari tenir en compte quines són les prioritats de les dones de Llatinoamèrica receptores dels projectes i no fer un anàlisi de les seves necessitats des de la distància; han de ser elles mateixes que manifestin quines carències tenen presents o de les quals volen realitzar un canvi per millorar la seva qualitat de vida (Ruggiero, Ruiz-Giménez, Carrasco i García, 2021).

A més a més, no s'ha d'oblidar la importància de la subjectivitat de les mancances de les dones llatinoamericanes. Per una dona d'Europa, segurament haver de rentar la roba al riu i no tenir aigua corrent a casa suposaria una situació greu però, en canvi, per una dona de El Salvador, que aprofita el moment d'anar al riu a rentar la roba com a moment per socialitzar amb altres dones de la comunitat, tal vegada no és una necessitat tenir aigua potable a casa; suposaria més problemàtica per ella deixar d'anar al riu i quedar-se a casa tancada a diari. Així, s'ha d'anar molt en compte a l'hora de decidir quines són les necessitats d'un col·lectiu i per quines raons ho són (E3). Per altra banda, igualment important és la diferència de necessitats que hi ha en els diversos països del Tercer Món, que són diferents, així com el concepte d'igualtat que es pot tenir a diferents llocs; no es tindrà el mateix concepte d'igualtat i d'equitat de gènere Espanya que a Hondures segurament. Des d'aquí és on s'ha de treballar, des de la població per arribar a conèixer quina és la seva situació i on volen arribar (Tamayo et al., 2003).

També és cert que, com en el cas de Cochabamba (Bolívia), a les cases on les dones són cap de llar tenen millor qualitat de vida que les llars on els caps són homes, deixant una clara evidència de les prioritats que té cada col·lectiu. En el cas de les dones, la seva prioritat és tenir aigua potable, disposar de bany dins la vivenda, afavorint a la intimitat i a la higiene, o reduir l'amuntegament, per exemple, mentre que els homes no presenten tant d'interès o preocupació per millorar la qualitat de vida de la família o la qualitat espacial de la vivenda. Això demostra que la millora de les condicions i dels recursos no depèn sols del nivell econòmic sinó que afecta i influeix moltíssim la voluntat del cap de família i les seves intencions i, a addicionalment, que el paper de la dona és fonamental pel desenvolupament igualitari de la societat (Menéndez Monzonís et al., 2018).

Per altra banda, si es canvia la visió de gènere cap a una orientació de cooperació feminista, cal transformar les relacions de poder i les relacions estructurals, és el patriarcat de la societat on vivim el que condiciona i dificulta el desenvolupament femení dins la societat (E3; Ruggiero, Ruiz-Giménez, Carrasco i García, 2021). Addicionalment, el Govern i les lleis dels països llatinoamericans no acompanyen a millorar aquesta situació, deixant petjada encara avui en dia de la força dels homes per damunt les dones al dia a dia de la societat on vivim (E3).

És per això que han de ser els col·lectius de les societats llatinoamericanes qui posin mà a les polítiques i les creïn, i no deixar que tota la responsabilitat caigui damunt els poders públics. Aquests organismes o institucions que haurien de col·laborar en l'elaboració de les polítiques són les agrupacions feministes locals, organitzacions de drets humans, organitzacions no governamentals, col·lectius LGBTQ... D'aquesta manera, es podran apropar més a una societat equitativa i amb igualtat entre homes i dones (Coordinadora, 2021).

A través d'aquestes noves polítiques es podrà treballar de forma prèvia amb les dones llatinoamericanes per preparar-les per la seva nova posició dins la comunitat, fent ressò de la importància que tenen dins ella i aconseguint nous objectius i rols entre elles. És per això molt important tenir en compte el valor de la maternitat dins la societat, suposant un paper importantíssim per les dones ja que són qui s'encarreguen de satisfer les necessitats bàsiques de l'infant, a part de la participació dins la comunitat que suposa, establint noves relacions socials i creant una xarxa social considerablement important (Sánchez Hidalgo et al., 2018).

Així mateix, és necessari tenir en compte diferents aspectes que haurien d'estar presents per les dones perceptores dels projectes de cooperació internacional, afavorint així l'equitat i la postura d'elles (Tomàs, Franco i Bastardes, 2005):

- Un bon projecte de cooperació internacional ha d'incloure a les dones com a beneficiàries del mateix.
- Si l'objectiu és ajudar als més pobres, les dones són encara les que pateixen més desigualtat i pobresa, no ens podem oblidar d'elles, sinó que han de rebre més ajuda si cal.
- Com a conseqüència del patriarcat i el masclisme, és difícil que una dona pugui parlar als països de Llatinoamèrica davant el seu marit; per tant, s'han de cercar alternatives per a que pugui expressar les seves necessitats.
- Un vertader desenvolupament per a les dones ha de permetre canvis significatius a la seva vida.
- Un dels objectius principals dels projectes de cooperació internacional ha de ser suprimir la dependència de les dones cap als seus homes o marits.
- Cal fer ressò de la importància que té l'educació i, especialment, en el cas de les dones llatinoamericanes, que presenten més mancances que els homes.

Ara bé, s'ha de tenir present la resposta de dones del Sud (entre les quals hi trobem dones llatinoamericanes) que no es consideren feministes a aquesta nova direcció de cooperació internacional. En aquest cas, per elles l'enfocament de cooperació feminista no suposarà un canvi significatiu en la seva rutina o dia a dia, ja que no s'hi veuran implicades ni afectades (Coordinadora, 2021).

En contrast, cal dir que aquesta nova visió de cooperació feminista suposarà un grapat de conseqüències per totes les dones en general, no només per les llatinoamericanes, desconeixent com podran reaccionar o què podran opinar sobre el seu funcionament i impacte. Està clar que afectarà a les dones i homes beneficiaris dels projectes de cooperació internacional dels països llatins, però també ho farà als que treballin i/o col·laborin amb ONGs o fundacions en matèria de cooperació internacional suposant una nova forma de treballar i una nova via d'execució dels projectes (Coordinadora, 2021).

6. CONCLUSIONS

En primer lloc, és necessari recalcar les bones finalitats que existeixen en matèria de cooperació internacional a nivell burocràtic. Són moltes les lleis que aposten per la presència que ha d'existir a la definició dels projectes i els eixos que ha de contemplar, incloent la dona com a centre o fomentant el seu empoderament. Però, malauradament, en la majoria d'ocasions no és més que una declaració d'intencions, sense arribar de forma explícita als propòsits que s'havien plantejat.

És cert que a nivell de cooperació internacional i en l'àmbit dels projectes que van dirigits a dones ha d'existir un percentatge elevat de recursos dirigits a la societat femenina i a fomentar el seu empoderament, per així poder millorar i augmentar el seu desenvolupament dins la societat, però no només pot quedar en mans de la cooperació, sinó que calen més accions de moltes altres institucions locals o, també, i amb rellevant importància, una reforma de la legislació que empari la població femenina.

A tot això, se li ha de sumar la pressió i subordinació a la que estan sotmeses les dones llatinoamericanes per part de la població masculina: pares, germans, parelles o marits. Les dones estan a un segon pla on no poden prendre decisions i la seva veu és gairebé imperceptible i on el patriarcat és el rei del seu dia a dia. Per això, dia a dia, tenen dificultats per prendre decisions i opinar sobre si volen participar o no en projectes o activitats de la comunitat, quedant en mans dels homes la decisió d'elles mateixes.

Així, es confirma la meva hipòtesis de que les dones no tenen igualtat d'oportunitats d'accés als projectes de cooperació a Llatinoamèrica, però aquesta desigualtat no ve provocada per la manca de recursos o de la inexistència de projectes destinats a elles, sinó que és degut a les traves o dificultats que suposa viure a una societat patriarcal.

Per altra banda, puc dir que es refusa la primera hipòtesis plantejada: "Existeix desigualtat de gènere en la cooperació internacional", ja que són molts els esforços que es fan dia a dia per lluitar amb aquesta situació i acabar amb la desigualtat, posant en distinció la gran importància que té el paper de la dona dins la societat i lidiant per a que la seva postura sigui la mateixa que la dels homes dia a dia.

Si una altra cosa està clara, com he mencionat abans, és que els projectes de cooperació internacional dirigits a dones tenen un rerefons i unes intencions magnífiques, però l'impacte vertader d'aquests no arriba del tot als objectius plantejats per a les dones llatinoamericanes.

Com bé he assenyalat anteriorment, l'enfocament GED té bons propòsits tractant d'afavorir l'empoderament de les dones dins la societat, però sense analitzar realment quin és el problema d'arrel. Llavors, si no es treballa el problema des de l'origen sempre estarà latent, reproduint-se de forma periòdica. Per això, es pot confirmar que la darrera hipòtesis proposada es confirma, deixant amb evidència que, tot i que l'enfocament GED ha suposat un abans i un després dins el món de la cooperació internacional, no és suficient a dia d'avui per combatre la desigualtat que pateixen les dones llatinoamericanes dins la seva comunitat. Cal fer un estudi més profund de les seves mancances i la millor forma és tenint en compte la seva veu, la seva experiència i la seva visió sobre la realitat; això és el que proposa el nou sentit de cooperació feminista.

No cal oblidar però, que és una proposta molt recent i innovadora, que actualment està en debat i que no es sap com repercutirà. Això pot suposar un abans i un després, tant a nivell positiu com negatiu, tant per les dones llatines beneficiàries dels projectes de cooperació com per totes les entitats i treballadors de l'àrea.

Si bé és cert però, que feia falta un canvi de perspectiva actualment i que la direcció de cooperació feminista em sembla molt encertada, fent-me difícil comprendre com fins al 2021 no s'ha plantejat demanar directament a les dones del Sud què n'opinen elles de tot això, sabent que són les màximes beneficiàries i tenint en compte que són elles qui coneixen millor que ningú les seves necessitats i carències.

Resulta lògic pensar que són les pròpies dones qui han de definir què necessiten per millorar la seva situació i on neix la seva problemàtica, què ho origina i què fa que es mantingui en el temps.

D'aquesta manera, és com es podrà arribar millor a l'estat de la qüestió obtenint millors resultats i posicionant a les dones a una postura igualitària i equitativa dins la societat.

7. BIBLIOGRAFIA

Caínzos Rodríguez, M., 2010. *Cooperar en femenino*. Tirant lo Blanch.

Cerro Alonso, E., 2010. *Cooperar en femenino*. Tirant lo Blanch.

Martínez, M., 2001. Mujeres y cooperación al desarrollo. *Cuadernos de trabajo social*, (14).

Menéndez Monzonís, L., Fuertes Eugenio, A., & Ledo García, C. (2018). La mujer como propulsora de la calidad de vida. El caso de Cochabamba, Bolivia. In C. Lázaro Guillamón, *Género y desarrollo*. Universitat Jaume I.

Moran, M. (2021, 10 de Maig). *Igualdad de genero y empoderamiento de la mujer*. Desarrollo sostenible. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/gender-equality/>

Ruggiero, F., Ruiz-Giménez, M., Carrasco, E. and García, Y., 2021. *Las mujeres del Sur serán quienes validen o no la propuesta de la cooperación feminista*.

Sánchez Hidalgo, j., Hidalgo García, M., Grimaldi Puyana, V., Maya Segura, J., & Gímenez García, L. (2018). Empoderando a mujeres para el ejercicio de la parentalidad positiva en la región de San Martín, Perú. In C. Lázaro Guillamón, *Género y Desarrollo*. Universitat Jaume I.

Tamayo, G., Deslo, A., López, I., Navarro, N. and Fdez-Layos, A., 2003. *Género en la cooperación al desarrollo: una mirada a la desigualdad*. Madrid: ACSUR-Las Segovias.

Tomàs, S., Franco, L. and Bastardes, C., 2005. *Eines per treballar generell en la Cooperació per al desenvolupament*. Creu Roja Espanyola. Puresa, sa.

2007. *PACI*. Ministeri d'Assumptes Socials i Cooperació.

8. ANNEXOS

ENTREVISTA 1

Entrevista realitzada a una tècnica del Fons Mallorquí de Cooperació al Desenvolupament.

Investigadora: I

Professional: P

I: Bé, tal com t'he comentat jo el treball de fi de grau l'he enfocat a fer un anàlisi per veure si les dones beneficiàries de projectes de cooperació a Llatinoamèrica estan en igualtat davant dels homes beneficiaris, és a dir, si hi ha el mateix nivell de projectes destinats a homes i dones o quins tipus de projectes hi ha destinats cap aquesta població, val? No sé si tu em pots dir així de forma general què opines.

P: Bé, a veure, hi ha projectes que estan dirigits a dones. Això no vol dir que siguin projectes amb enfocament de gènere, no és el mateix, vull dir, durant una sèrie d'anys, de dècades, s'han fet projectes per a dones pensant que això suposava treballar amb igualtat de gènere i no és així. Perquè clar, a vegades amb enfocament de gènere has de tenir en compte, amb les accions que fas, de quina manera repercuteixen a homes i dones, llavors aquest anàlisi no sempre és fa. Dit això són projectes que els seus beneficiaris són dones, indistintament si hi ha enfocament o no de gènere. A veure, la dona parteix sempre amb unes condicions més complicades pel paper que juga dins la societat i dins la família en determinats països i determinades cultures. En el cas de Llatinoamèrica en general segueix sent una societat molt masculista, no només el sentit de la dependència econòmica de la dona, sobretot quan parlem de la classe obrera o classe social més baixa de les zones rurals, que és el que més predomina, sinó que les dones inclús tenen aquest punt de masclisme, és a dir, la dona pensa, no som res si no tenim un home a la vora, no som res si no he creat una família, llavors és com que tens un rol molt determinat en el sentit que necessites un home per a tu adquirir una certa identitat com a dona. Tots aquests processos no estan encara del tot eliminats sinó que segueix sent així i aquest punt sí que té a veure amb qualsevol classe social, el fet de tenir un home al costat que en certa manera et dona més importància, més legitimitat. Els projectes que és financien per a dones bàsicament tenen actualment un paper d'empoderar a la dona, no només econòmicament sinó per formar part d'espais de presa de decisions. Si es pot tenir una dona que econòmicament és independent, és

a dir, que dur un pes a casa igual que l'home, que administri que estigui tot bé i de quina manera, pots empoderar les dones professionalment perquè prenguin aquesta feina i que no sigui només una feina no qualificada, sinó que millori el quadre professional que després pot tenir unes dones empoderades realment per prendre decisions en els espais que fins ara estaven reservats més per l'home, ja sigui a assemblees comunitàries, a dins d'un ajuntament, els Parlaments, algun comitè que tinguin a la comunitat, un comitè de gestió d'aigua potable, per exemple. És important que les dones tinguin aquest empoderament i que té molt a veure amb l'autoestima, a pujar l'autoestima, és a dir, que pel fet de ser dona no tinc menys capacitat i tinc dret a opinar igual que opina el meu company o opina el meu veí home o opina el meu fill home o el meu pare home. Clar, tots aquests projectes quan tu els finances, molt bé, van dirigits a dones i tal, però aquest canvi de xip és un procés a molt llarg termini, igual que a la societat d'aquí que pensem que tenim una sèrie de coses assumides que encara no les hi tenim, les tenim assumides en teoria però després a la pràctica segueixes seguint un rol que t'han imposat o que t'han anat posant al cap des de petita. Per molt que hi hagi la teoria, per molt que vagis a manifestacions, per molt que reivindiquis després et trobes dient ¿Però què estic fent? Estic repetint el que he fet sempre i mecànicament. Bé, en el moment que penses ¿què estic fent? ja saps en certa manera que pots fer altres coses i que a tu no et toca fer això. Llavors, jo crec que els projectes de cooperació posen la llavor per canviar aquests processos i aquestes maneres de fer, sobretot per part de les dones. De totes maneres a Amèrica Llatina, hi ha associacions i organitzacions de dones molt potents que estan fent una feina important. El que passa és que a vegades són moviments o associacions que estan molt a nivell urbà. Ens trobem que a Llatinoamèrica moltíssima població és rural. Aquesta població encara està pendent de l'alfabetització, que no vol dir escriure el meu nom, alfabetització en el sentit més ampli de la paraula, el fet que jo sigui capaç d'entendre el que llegeixo i donar una opinió del què estic llegint . Perquè saber dir "mi mamá me mima", això de què em serveix, a mi em serveix llegir un article al diari i poder tenir una opinió, no ser un intel·lectual, però sí entendre el que estic llegint. Aquesta és encara una assignatura pendent en molts espais d'Amèrica Llatina igual que ho és a Àfrica i a Àsia, que encara hi ha aquesta debilitat per part de les dones. Jo crec que el tema de l'alfabetització o de l'educació per part de les dones és molt important per poder realment entendre el seu lloc al món. Perquè primer has de veure que hi ha un món que no és només anar a comprar patates sinó que hi ha moltes més coses. I després entendre una mica qui ets tu com a dona, quin lloc ocupes i si en vols ocupar un altre perquè a vegades hi ha decisions que són totalment conscients. Però jo crec que hi ha molta feina per fer perquè estem davant d'una lluita contra determinats estigmes que a vegades penso que són culturals i que són tradició i que estan fregant

la violació dels drets humans pel fet de ser dona. Una nena que no pugui estudiar pel fet de ser nena perquè se n'ha de cuidar dels seus germans o el seu pare o el que sigui això ja no té molt sentit avui en dia. Però és la situació que s'està donant. Si una família ha de triar perquè només té recursos per enviar un fill a l'escola no hi anirà la nena, hi anirà el nen. A part de les feines que assumeix una nena a dins de casa que són moltes més que les que assumeix un nen, llavors aquest rol predeterminat quan neixes pel fet de ser dona ja t'està marcant una línia de vida. Això no vol dir que el fet de ser home no te la marqui perquè també l'home té el seu paper a jugar i a vegades no és tan fàcil, però bé, el fet de ser dona és molt complicat. I sobre tot a Amèrica Llatina, on es donen molts abandonaments d'homes a la seva parella i això dificulta, bé, jo vaig xerrant i si després tens alguna pregunta me la fas.

I: Sí, sí m'estàs contestant a la majoria de preguntes.

P: El fet que hi hagués un abandonament dels homes cap a les dones i els seus fills és una realitat perquè a vegades les treuen de casa amb els seus infants. Llavors s'han fet projectes d'habitatges i en aquest moment l'habitatge ja passa a ser de la dona, més que res perquè així la dona es garanteix l'alimentació, la seguretat dels infants i la part afectiva. Jo ara estic xerrant de manera general, això no vol dir que tu te'n vagis amb una família a Managua o amb una família a Santiago, que no té res a veure amb això, vull dir, jo estic separant cap als beneficiaris que nosaltres normalment atenem, zones rurals, a vegades de difícil accés, que tu diràs, bé, a vegades he vist gent de l'Equador i... no, estic xerrant del que són el nostre focus cap on dirigim els projectes. Llavors la majoria de projectes de construir habitatge són per això, perquè aquest sector tingui les necessitats cobertes. És igual que si tu actues a damunt la dona, se'n beneficia tota la família i el fet que tu actuis damunt l'home no vol dir que repercuteixi a tota la família. Per exemple en temes d'alfabetització cap a la dona després podrà ajudar els seus fills a fer els deures de l'escola o en temes d'estalvi familiar per després millorar la vivenda o el que sigui. El tema de microcrèdits també funciona molt millor el de les dones que el dels homes, sobretot els que tenen a veure quan fem bancs comunitaris, és a dir, potser deu dones fan un petit banc i hi posen un fons comú perquè existeix aquesta part de responsabilitat que, en canvi, amb els homes no passa tant així, és més complicat. Els microcrèdits normalment funcionen durant anys, és el mateix capital que es van tornant, que es van deixant i van fent, a veure, algun pot fallar però el 95% funciona en aquest sentit. Llavors, jo crec que el fet de ser dona i dur incorporat aquest xip de protectora, cuidadora i salvadora que els han empastat fa que funcioni un determinat projecte. Te n'alegres quan alguna d'aquestes dones surt d'aquesta pel·lícula marcada, d'aquell

guió i decideix estudiar, decideix anar-se'n, no perquè menyspreï els pobles, perquè jo sóc de poble i estic molt contenta en el meu poble, però és important crear també professionals que puguin tornar al seu poble a fer una feina diferent a ser pagesa perquè "es lo que Dios quiere" i "soy pobre porque Dios lo quiere así" i dius: "Reacciona!", i treure aquesta lectura de "porqué Dios lo quiere" o perquè és el que ens ha tocat. Llavors, quan veus que fan aquest pas, de dir me'n vaig a estudiar infermeria per ser infermera al meu poble... Clar, és que de passar a ser la dona d'un pagès que té una petita finca que li ha tocat a dir "sóc auxiliar", sóc infermera, això puja l'autoestima, per ella i per les altres dones és important. És molt més important que sigui del mateix municipi, de la mateixa zona, que no la que ve de la capital perquè és com dir, bé, si aquesta ho ha fet, nosaltres també podem. El tema de que hi hagi algú del teu mateix lloc que ha tirat endavant és important

I: Clar. Després, en tema de financiació i de projectes, bé, jo sé que vosaltres financeu diferents projectes a països necessitats, però de totes aquestes polítiques, quin percentatge van dirigides cap a la igualtat de gènere i cap a l'equitat?

P: Bé, en la majoria d'entitats, inclús la nostra, nosaltres al donar exigim que hi hagi un repartiment de beneficiaris, és a dir, qualsevol projecte en aquest moment ha de tenir una part de beneficiaris que sigui del 50% com a mínim. A veure, a no ser que sigui un projecte súper concret, ara m'invento, que sigui un projecte de formació de tècnic municipal d'antenes d'aire si aquí es presenten tot homes, no pots exigir que hi hagi un 50, vull dir depèn, però la majoria de projectes que tenen una part comunitària o una part social hi ha d'haver un tant per cent de beneficiaris que siguin dones, per exemple beques d'estudi, temes microcrèdits, temes de producció agrícola. Sempre hi ha d'haver dones que siguin beneficiaries d'aquests projectes. Una cosa és que tu facis aquest projecte i ja exigeixis que hi hagi un tant per cent de dones i l'altre és que el facis estudiant un enfocament de gènere. Un enfocament de gènere seria el fet que tu facis un habitatge i com aquest habitatge ha canviat la condició de vida de la dona i la vida de l'home, el que has de fer és valorar les dues coses. Llavors, els projectes de dona no vol dir que tendeixin a ser igualtat de gènere, al contrari pot ser que perjudiqui en igualtat de gènere, això depèn. Llavors, en els temes de formació que a vegades es fa l'alfabetització de dones, és el que més pel tema de empoderament, però això no vol dir que el seu home no sigui analfabet, llavors clar que estàs fent en aquella família, no canvies el rol, fas que el rol es mogui, és a dir, que tens l'home que sabia gestionar tot, passa que l'home no ho sap fer, però en canvi la dona com que ha fet la seva organització, uns cursos d'alfabetització, de com estalviar, de com mirar

per exemple, perquè són cursos molt complets, que costa produir una papaia, per quan l'he de vendre, quant guanyaré etc. Clar, tot això, en el moment que ho sap la dona estàs canviat, estàs movent tot el "18uzle" familiar. I això no vol dir que l'home s'ho prengui bé, ni vol dir que la dona pugui decidir a casa seva perquè la situació és complicada. És difícil d'analitzar realment perquè amb les portes tancades el món canvia, és diferent des de fora, però un cop a dins les coses canvien. Llavors, jo penso que en moltes convocatòries i moltes entitats donants si que exigeixen que hi hagi aquest enfocament de gènere, l'altra cosa és, quina avaluació fem d'aquests processos que hem finançat, a llarg termini, perquè clar, el que no pots fer és esperar que amb tot això al cap de tres anys hagi canviat el món. Es tracta de veure totes aquestes dones que en un moment determinat van rebre possibilitats de formació, on han acabat després de deu anys, o després de sis o vuit o quinze, per veure de què ha servit això, si el que han fet ha anat en bona línia. S'intenta arribar a aquesta equitat de gènere, després a la pràctica també és complicat. Que han de venir moltes coses, s'ha de fer un canvi de polítiques en algun cas a nivell nacional, en algun cas a nivell departamental, depèn de si tenen governs regionals o no i al mateix temps s'ha de fer molta sensibilització. Això és el mateix que aquí, el que no pots fer és canviar sa llei directament, però s'ha de fer molta feina a nivell de base per al mateix temps tenir unes lleis, unes normatives que acompanyin aquest procés. Vull dir, si tu per exemple no modifiques la llei d'igualtat, clar, després una empresa fa el que vol, parla el que vol, ha d'anar en paral·lel, és a dir, que una ONG o les entitats finançadores o de sensibilització facin una feina a nivell local i de municipis si a nivell nacional no hi ha un acord. Per exemple Nicaragua, el govern de Nicaragua es carrega el servei de desenvolupament quan era un dels més progressistes. Clar, llavors tens unes associacions de dones que sempre estan reivindicant els seus drets i resulta que ara, quan el país tenia unes lleis molt progressistes, ara les estàs traient, clar, ¿Com ho han de fer aquí? Sobretot en països d'aquests que hi ha tants embarassos no desitjats per temes de violació. I sobretot amb respecte a que les dones sense un home com que no és ningú, llavors, si la seva parella la deixa i en té una altre, ha de viure amb els seus fills i filles i amb el tema dels abusos sexuals per part de companys de la mare cap a les nenes és brutal. Amb tot això, és el que dic, una cosa és el que tu facis per a la sensibilització i una altra el que passa de portes cap a dins. El tema és anar fent formacions, sensibilitzacions, formar part d'organitzacions de dones i entendre que si tu ja has passat per això no deixis que la teva filla també ho passi, s'ha de crear...

I: Sí, s'ha de crear.

P: Bé, no sé si t'ho contesta, jo vaig xerrant... si creus que te'n recordes d'alguna cosa tu em truques o m'escrius o el que siguis

I: No, és que ja m'has contestat a tot, ja ho hem parlat, està tot. Gràcies!

ENTREVISTA 2

Entrevista realitzada a una tècnica de l'Oficina de Cooperació al Desenvolupament i Solidaritat (OCDS) de la UIB.

Investigadora: I

Professional: P

I: Amb la investigació que duc feta fins ara he pogut veure que s'ha anat enfocant tot cap a l'enfocament GED. I volia saber què opines tu al respecte? Com creus que afecta l'aplicació d'aquest enfocament a les dones beneficiàries de projectes de cooperació.

P: Imagino que has fet recerca dels diferents enfocaments que hi ha sobre cooperació internacional, enfocament GED... tot això ho has estudiat. No?

I: Sí, clar.

P: És una qüestió molt àmplia.

I: Per això em vaig centrar amb el cas de Llatinoamèrica.

P: És que ara hi ha un debat molt important sobre un nou concepte que és la Cooperació Feminista. Llavors, pel teu treball de fi de grau penso que és molt important que ho tinguis en compte. Amb la nova Llei Estatal i la nova Llei Autònoma uns dels temes que està damunt sa taula, precisament, és superar l'enfocament GED que podem dir que s'ha implementat així com toca, segons les valoracions que s'han fet, i canviar-lo per la cooperació feminista perquè les dones del Sud, moltes d'elles llatinoamericanes, estan dient "no ens va bé, és un concepte neocolonial, no està funcionant, és una imposició, no hi ha realment un canvi estructural, no s'aborda el problema d'arrel, estem incòmodes amb els feminismes imposats des de la cooperació..."

Amb la cooperació feminista es cerca una mirada més multifocal, basada en l'ecofeminisme i la visió post colonial.

L'enfocament GED no és tan fàcil de fer, és una visió d'una manera més nord-sud, no tan horitzontal... i el que s'està exigint des de les pròpies dones feministes del Sud és aquest canvi.

I: Clar, és que tot i la existència de moltes normatives que se desenvolupen aquí per aplicar-se a regions completament diferents al món occidental, com és el cas de l'enfocament GED, com a que no acaba d'encaixar, no?

P: Clar, és un procés d'aprenentatge mutu al final. A priori cap de nosaltres sap com anirà ara l'enfocament de cooperació feminista, és tot un repte també, tant per nosaltres com pel sud.

També és cert que hi ha dificultats que són les mateixes, tant per elles com per nosaltres, en major o menor grau però sí que són les mateixes, per això, cada context requereix un abordatge o estratègia diferent, una forma de fer feina diferent, però hi ha coses que són comunes i s'han d'abordar a través d'estratègies que ens anirien bé aquí i a altres llocs. Però, dit això, jo et recomanaria que et centris en analitzar el debat actual que hi ha sobre la cooperació feminista, quines crítiques fan a l'enfocament GED per saber cap a on hauria d'anar dirigida la cooperació per treballar aquestes desigualtats.

Evidentment, la perspectiva d'enfocament transversal de gènere era una de les parts que s'havia de complir a les diferents convocatòries, l'agenda 2030 també... però, no és el mateix sobre el paper que a la realitat, una vegada s'ha posat en pràctica.

I, a part, resultats sobre aquests projectes no en tenim, tenim feedback de les companyes del Sud però no tenim un registre dels resultats dels projectes.

I: D'acord, gràcies.

ENTREVISTA 3

Valoració i opinió personal realitzada a una tècnica de El Salvador que treballa actualment a l'àmbit social i amb col·lectius de dones.

Actualment, al nostre país existeixen una sèrie de programes que se desenvolupen a través d'organitzacions feministes per empoderar a les dones, recolzats per dues lleis: "Llei de l'erradicació de la discriminació de les dones" i la "Llei especial integral per la llei de dret de les dones". Aquestes lleis, aplicades des del 2011, han aconseguit diferents objectius; per exemple, un dels lemes més emblemàtics que es tingueren va ser la instal·lació del programa "Ciudad Mujer", que tenia com a objectiu donar suport a les dones víctimes de violència de gènere i a dones que simplement necessitaven algun tipus de suport: judicial, sanitari, social... Per altra banda, els projectes de cooperació si no van destinats exclusivament a dones, es perden, no hi tenen accés les dones. Per exemple, record un cas de dones indígenes de El Salvador i de Guatemala que anaven a rentar la roba a una zona comú, a uns rentadors, i era l'únic lloc on podien anar amb permís del seu marit; això suposava una via d'escapament per elles i un moment de socialització més que el simple fet de rentar roba. Per tant, en aquest cas si es posava en marxa un projecte de potabilització d'aigua per la comunitat a les cases, suposava un punt negatiu per elles, els hi suposava més tancament a casa i manco socialització. Per això, en moltes ocasions es posen en funcionament projectes amb objectius que a la llarga, acaben sent més perjudicials que beneficiosos per la població; és a dir, el desenvolupament que es fa damunt paper dels projectes no és el mateix que el que es fa quan es posa en acció. I, per alta banda, per suposat, existeix una desigualtat brutal, els projectes han d'anar dirigits amb un enfocament de gènere, però tot i això és evident que les dones patim una bretxa important a l'hora d'accedir als recursos disponibles de la societat.

Precisament, existeix aquesta desigualtat degut al sistema patriarcal que sotmet a les dones a una condició diferent a la dels homes pel fet de ser dones, llavors, des del moment del naixement es crea una etiqueta amb un valor assignat pel fet de ser dona, amb una sèrie de mites o tabús que van alimentant aquesta condició. El sistema patriarcal així és molt difícil de combatre i els poders públics poc fan per posar-hi solució, és una lluita quasi impossible, no depèn d'una sola àrea sinó d'un sistema estructural.

D'aquesta manera, el que pot ajudar a canviar aquesta realitat depèn de les dones i del seu empoderament, que coneguin els seus drets, les seves capacitats i la seva competència; tenir clar que no volem un tractament especial sinó un tracte igualitari.

Quan parlem de dones en desenvolupament i gènere en desenvolupament pareix que fa referència a conceptes que encara no estan creats i que estan en procés de definició; si fem el símil d'aquests conceptes amb el concepte de països en desenvolupament podem observar que estem en completa desavantatge, de forma immediata. Així, pot ser, que la cooperació tingui una boníssima disposició d'aportar desenvolupament, a través de molt d'esforços que hi són, però que la repercussió en moltes ocasions no és l'esperada, degut també a les forces públiques de l'Estat.

En conclusió, podem dir que sí que hi ha molt bones intencions però que cal tenir més en compte les prioritats i necessitats directes de les dones dels països del Sud, i no definir quines són aquestes simplement observant les comunitats i el seu funcionament.